

Андрійченко Надія Сергіївна
викладач-стажист
Сумського державного університету
м. Суми, Україна

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАЛЬНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ США ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ¹

Andriichenko N. S. Comparative characteristics of the Security Service of Ukraine and the Federal Bureau of Investigations of USA as subjects ensure state financial system.

The article is dedicated to the peculiarities of administrative and legal status of the Security Service of Ukraine and the Federal Bureau of Investigation of USA as subjects ensure state financial system. Compared structure and powers of these special services as subjects of protection of state financial interests. Concluded that it is necessary to take into account the experience of the Federal Bureau of Investigation in the process of reforming the Security Service of Ukraine.

***Key-words:** Security Service of Ukraine, Federal Bureau of Investigation of USA, ensure state financial system.*

Стабільність фінансової системи держави як сукупності різних сфер фінансових відносин і фінансових інститутів, що забезпечують процес утворення та використання коштів відповідних централізованих та децентралізованих грошових фондів з метою здійснення фінансової діяльності держави є запорукою міцної економіки держави, а також розвитку держави як демократичної та правової. Окрім цього здатність фінансової системи держави протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам є однією із гарантій виконання

¹ Виконано в рамках проекту № 0116u006814 (супровідний лист № 01/15.06/3278 від 19.08.2016 р.)

державою своїх функцій, у зв'язку з чим питання захисту фінансових відносин від незаконних посягань з боку фізичних та юридичних осіб є особливо важливим для кожної держави.

В Україні захист фінансової системи держави від неправомірних посягань здійснюється правоохоронними органами серед яких, відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року [1], необхідно виділити Службу безпеки України.

Загалом, питання адміністративно-правового статусу СБУ були об'єктом дослідження таких науковців як Грек М.В., Грідін О.В., Карпенко М.М., Кумейко А.В., Нападистий О.Г., Полковніченко О.М., Фурман І.Г., Ярмакі В.Х. та ін., тоді як порівняння особливостей статусу СБУ та Федерального бюро розслідувань США (далі – ФБР) саме як суб'єктів захисту фінансової системи держави не було відображено в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, що й обумовлює його актуальність та необхідність належного дослідження.

На СБУ як правоохоронний орган спеціального призначення Законом України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року [2] покладено ряд завдань, у тому числі, захист економічного потенціалу України від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, що дає нам підстави віднести СБУ до суб'єктів захисту фінансової системи держави.

В зарубіжних державах питанню захисту інтересів держави від розвідувально-підривної діяльності також приділяється значна увага про що свідчить діяльність ряду спеціалізованих органів з питань державної безпеки.

Зокрема, у США боротьба з економічними злочинами, шахрайством, вимаганням та фінансовими махінаціями є завданням ФБР як провідного органу розслідування уряду США. ФБР є структурним підрозділом Міністерства юстиції США та підпорядковується Генеральному прокурору США, а тому його діяльність поєднує в собі функції контррозвідки, політичної поліції та кримінального розшуку. Це пов'язано, в першу чергу з тим, що в США, на

відміну від більшості держав світу відсутній центральний орган виконавчої влади, який координує та спрямовує діяльність органів поліції. Натомість головним федеральним правозастовним органом з досить широкими повноваженнями в сфері правоохоронної діяльності (включаючи повноваження в частині кримінального переслідування і державного обвинувачення) є Міністерство юстиції. ФБР очолюється Директором, який призначається на посаду Президентом і затверджується Сенатом США [3].

СБУ, на відміну від ФБР, є самостійним та незалежним правоохоронним органом України, про що свідчать норми національного законодавства. Окрім цього персональна відповідальність за виконання передбачених законодавством завдань СБУ покладено на Голову якого призначає на посаду та звільняє з неї Президент України.

Структура ФБР окрім Директора та його першого заступника також передбачає Центральний апарат, який включає:

- Відділ національної безпеки (National security branch);
- Кримінальний відділ (Criminal, cyber, response, and services branch);
- Відділ розвідки (Intelligence branch);
- Науково-технічний відділ (Science and technology branch);
- Відділ інформаційних технологій (Information and technology branch);
- Відділ по роботі з кадрами (Human resources branch) [3].

Організаційна структура СБУ також включає центральне управління (далі – ЦУ), яке координує і контролює діяльність всіх її органів та видає обов'язкові до виконання у системі СБУ вказівки, розпорядження та акти. До складу ЦУ входить Апарат Голови СБУ та ряд функціональних підрозділів.

Беручи до уваги унікальність ФБР як спецслужби, діяльність якої здійснюється за трьома напрямками: забезпечення національної безпеки, забезпечення внутрішньої безпеки, боротьби з кримінальною злочинністю та закріплені на національному рівні завдання СБУ можна зробити висновок, що

пріоритетними напрямками діяльності цих органів як суб'єктів захисту фінансової системи держави є контррозвідувальна діяльність.

В інтересах забезпечення національної безпеки держав на ФБР покладено функції головної контррозвідувальної служби США, а СБУ є спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності.

Зокрема, в ФБР це завдання покладено на Управління контррозвідки (Counterintelligence division), яке входить до організаційної структури Відділу національної безпеки ФБР та включає чотири відділи. Три з яких організують і координують здійснення контррозвідувальних заходів щодо виявлення розвідників та осіб з числа громадян США та інших держав, які підозрюються в зв'язках із зарубіжними спецслужбами. А четвертий відділ підтримує контакти з питань контррозвідки зі спецслужбами інших держав. В відділі є також спеціальна секція, яка керує діяльністю представників ФБР в посольствах США різних держав світу [3].

Варто зазначити, що пріоритетним напрямом діяльності Управління контррозвідки ФБР є боротьба з економічним шпигунством, яке не є новим явищем для США та щорічно заподіює значну шкоду фінансово-економічним інтересам держави, у зв'язку з чим діяльність управління спрямована не лише на виявлення фактів такого роду шпигунства, але й на широкомасштабну інформаційну пропаганду серед населення.

В структурі СБУ здійснення контррозвідувальної діяльності з метою не лише виявлення існуючих та потенційних загроз фінансовим інтересам України, але й їх усунення покладено на Головне управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки ЦУ СБУ [4]. На сьогодні, діяльність вказаного управління регламентована окремим положенням, але так як воно має гриф обмеженого доступу «Для службового користування», а відповідно до ч. 2 ст. 6 та ст. 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року такі відомості не є

публічною інформацією [5], дізнатися більше про повноваження вказаного управління у осіб, які не мають права на користування службовою інформацією не має можливості.

Окрім контррозвідувальної діяльності важливим напрямком діяльності ФБР є також розвідувальна діяльність, яка відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової безпеки держави і, відповідно, здійснюється Розвідувальним директором (Directorate of Intelligence) [3]. Натомість Закон України «Про розвідувальні органи» від 22 березня 2001 року не відносить СБУ до розвідувальних органів України. А тому протидія зовнішнім загрозам національній безпеці держави саме в фінансово-економічній сфері покладено на Службу зовнішньої розвідки України [6].

Поряд з виявленням загроз фінансовій безпеці держави і їх усуненням ФБР та СБУ здійснюють розслідування злочинів, які завдали шкоди фінансовій системі держави. В структурі ФБР розслідування ряду кримінальних правопорушень віднесених законодавством США до категорії федеральних, серед яких: шахрайство, вимагання з використанням державних документів та печаток, привласнення і розтрата федеральних коштів, у тому числі шляхом зловживання наданими законом пільгами і перевагами, службовим становищем з метою отримання вигоди, хабарництво є обов'язком Управління кримінальних розслідувань (Criminal investigation division) Кримінального відділу ФБР [7].

Очевидно, що підслідність злочинів вчинених посадовими особами уповноваженими на виконання функцій і завдань держави, ФБР є логічною, оскільки в даному випадку загроза заподіяння шкоди фінансовій системі держави набагато більша ніж у разі скоєння іншого правопорушення в фінансовій сфері особою, яка не має владних повноважень.

Натомість в Україні, згідно зі ст. 216 КПК України злочини суб'єктом яких є державний службовець віднесено до підслідності Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро [8].

В структурі ж ЦУ СБУ підрозділи досудового слідства можуть здійснювати досудове розслідування за ст. 209 ККУ «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» та ст. 209¹ ККУ «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму». Так як, в ст. 216 КПК України зазначено, що кримінальне провадження щодо злочинів, передбачених ст. 209 та ст. 209¹ ККУ здійснюється слідчим того органу, який розпочав досудове розслідування або до підслідності якого відноситься суспільно небезпечне протиправне діяння, що передувало легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, крім випадків, коли ці злочини віднесено згідно із цією статтею до підслідності Національного антикорупційного бюро України [8; 9].

Враховуючи те, що правопорушення у фінансовій сфері можуть мати форму організованої злочинності, яка є винятково небезпечним явищем для фінансової системи кожної держави в структурі Управління кримінальних розслідувань ФБР є відділ по боротьбі з організованою злочинністю, а у ЦУ СБУ – підрозділ боротьби з корупцією та організованою злочинністю, які, займаються боротьбою з організованою фінансовою злочинністю [3; 4].

Окрім всього вище вказаного доцільно зазначити, що діяльність СБУ та ФБР регламентується рядом нормативних актів. Так, права та обов'язки СБУ визначено в спеціалізованому нормативно-правовому акті – Законі України «Про Службу безпеки України», але багато аспектів діяльності служби закріплено в Законах України «Про основи національної безпеки», «Про контррозвідальну діяльність», «Про оперативно-розшукову діяльність» та ін., що підтверджує доцільність розроблення та прийняття єдиного нормативно-правового акту, що регулює діяльність СБУ. Тоді як діяльність ФБР регламентована різними підзаконними та відомчими актами. Зокрема, слідча та оперативно-розшукова діяльність ФБР визначається адміністративними актами,

виданими Генеральним прокурором США як головою Міністерства юстиції і Президентом США.

Висновки. Таким чином, структура і основні напрямки діяльності СБУ та ФБР США є подібними. Вказані органи відповідальні за стан безпеки держави, здійснюють контррозвідальну діяльність з метою виявлення внутрішніх загроз інтересам держави, досудове розслідування злочинів віднесених законодавством до їх підслідності, а також боротьбу з організованою злочинністю, в тому числі у фінансово-економічній сфері, що і дає нам підстави віднести їх до суб'єктів захисту фінансової системи держави. В той же час ФБР має більше повноважень так як окрім контррозвідальної діяльності та досудового розслідування здійснює розвідальну діяльність з метою виявлення зовнішніх загроз інтересам держав, тоді як СБУ відповідно до законодавства України не є розвідальним органом. Отже, СБУ та ФБР США є дещо схожими за структурою та повноваженнями спецслужбами, але все ж таки вони мають свою специфіку. При цьому досвід організації та діяльності ФБР США як ефективного органу не можна оминати при визначенні основних шляхів реформування СБУ як загалом так і як суб'єкта захисту фінансової системи держави.

Література:

1. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 11. – Ст. 50.
2. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 27. – Ст. 382.
3. Leadership&Struscture [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fbi.gov/about/leadership-and-structure>.

4. Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України: Закон України від 20.10.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. - № 4. – Ст. 53.
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 32. – Ст. 314.
6. Про розвідувальні органи: Закон України від 22.03.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 19. – Ст. 94.
7. What we investigate? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fbi.gov/investigate>.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. – Ст. 131.

References

1. Pro derzhavnyu zakhyst pratsivnykiv sudu i pravookhoronnykh orhaniv: Zakon Ukrayiny vid 23.12.1993 r. [On state protection of court employees and law enforcement agencies: Law of Ukraine of 23.12.1993]. (1994). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Lists of Verkhovna Rada of Ukraine]. 11. [in Ukrainian].
2. Pro Sluzhbu bezpeky Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 25.03.1992 r. [On the Security Service of Ukraine: Law of Ukraine of 25.03.1992]. (1992). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Lists of Verkhovna Rada of Ukraine]. 27. [in Ukrainian].
3. Leadership&Strucuture. Available: <https://www.fbi.gov/about/leadership-and-structure>. Last accessed 21th Apr 2017.
4. Pro zahal'nu strukturu i chysel'nist' Sluzhby bezpeky Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 20.10.2005 r. [On the general structure and number of the Security Service of

- Ukraine: Law of Ukraine of 20.10.2005 p]. (2005). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Lists of Verkhovna Rada of Ukraine]. 4. [in Ukrainian].
5. Pro dostup do publichnoyi informatsiyi: Zakon Ukrayiny vid 13.01.2011 r. [On access to public information: Law of Ukraine of 13.01.2011 p.]. (2011). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Lists of Verkhovna Rada of Ukraine]. 32. [in Ukrainian].
6. Pro rozviduval'ni orhany: Zakon Ukrayiny vid 22.03.2011 r. [On the intelligence agencies: Law of Ukraine of 22.03.2011]. (2011). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Lists of Verkhovna Rada of Ukraine]. 19. [in Ukrainian].
7. What we investigate? Available: <https://www.fbi.gov/investigate>. Last accessed 21th Apr 2017.
8. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 13.04.2012 r. [The Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of 13.04.2012]. (2013). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Lists of Verkhovna Rada of Ukraine]. 9-10, 11-12, 13. [in Ukrainian].
9. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 05.04.2001 r. [The Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of 05.04.2001]. (2001). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Lists of Verkhovna Rada of Ukraine]. 25-26. [in Ukrainian].

Андрійченко Н. С. Порівняльна характеристика Служби безпеки України та Федерального бюро розслідувань США як суб'єктів захисту фінансової системи держав / Н. С. Андрійченко // Eurasian Academic Research Journal. 2017. – № 4 (10). – С. 83-87.